

HELENE EHRIANDER OCH
EVA SÖDERBERG (RED.)
KULLA-GULLA OCH ALLA DE ANDRA
Martha Sandwall-Bergström 100 år

Växjö: Linnaeus University Press, 2015. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet, nr 133. (113 s.)

”Så olika det kan bli i livet”, konstaterar Majken Oskarsson i sista delen av Martha Sandwall-Bergströms trilogi *Aldrig en lugn stund hos Oskarssons* (1952), *Allt händer hos Oskarssons* (1953) och *Majken Stolt, född Oskarsson* (1954). Det är på sin mamma Majken tänker, mor Hulda som slitit ut sig i förtid, städat, lagat mat och fostrat tolv barn. Själv har Majken arbetat sig in i 1950-talets framväxande folkhem, gift sig och flyttat till en ljus, luftig lägenhet.

Att som Majken komma längre och få det bättre än föräldragenerationen är i min mening en av grundpremisserna i Sandwall-Bergströms flick- och ungdomsböcker. I den nyutkomna antologin *Kulla-Gulla och alla de andra: Martha Sandwall-Bergström 100 år*, redigerad av Helene Ehriander och Eva Söderberg, bekräftas denna sida av författarskapet. Sandwall-Bergströms litterära verksamhet präglades av en stark tro på ungas – i form av en ny generation med nya idéer och värderingar – förmåga till förändring.

Kulla-Gulla och alla de andra innehåller sex bidrag av Maria Nilson, Anders Wilhelm Åberg, Kristin Järvstad och Magnus Öhrn samt av de bägge redaktörerna Ehriander och Söderberg. Antologin har till syfte att visa på bredden i Sandwall-Bergströms produktion, vilken tidigare främst uppmärksammats för flickboksserien om den godhjärtade torparflickan Kulla-Gulla (1945–1951). Ur den synvinkeln kan den betraktas som en del i de senaste decenniernas utökade flickboksforskning, där i synnerhet genrens mångsidighet dragits fram i ljuset. Då enbart hälften av antologins bidrag ägnar sig uteslutande åt annat än Kulla-Gulla förverkligas denna intention dock endast till hälften. Men kanske säger detta mer om flickboksseriens klassikerstatus än om Sandwall-Bergströms författarskap eller om dagens svenska ungdomslitteraturforskning?

Antologins bidrag bygger på ett antal föreläsningar, vilka hölls på Linnéuniversitetet i anknytning till Sandwall-Bergströms födelsedag och i regi av forskargruppen CHILL och Martha Sandwall-Bergströmsällskapet. Några av bidragen har dessvärre fått behålla alltför mycket av föredragets språkdräkt, med allt vad det innebär av tal-språk, anekdoter och oklara formuleringar. Det finns dessutom en del onödiga upprepningar av fakta om Sandwall-Bergström och hennes produktion i de olika texterna – ett problem flertalet antologiredaktörer ställs inför men som går att lösa genom till exempel en extra bearbetning av textmassan. Utöver det hittar jag många korrekturel i verket, vilka stör helhetsintrycket och läsningen.

Det är emellertid intressant att se hur vissa perspektiv går igen i artiklarna. Det säger mycket om såväl författarskapet som om forskningsfältet. Frågor om svenskhet och nationalitet, gestaltningen av varierande kvinnoroller samt författarens förhållande till olika genrer diskuteras av flera av skribenterna. Bland annat hänvisar både Söderberg och Järvstad till Beverley Skeggs undersökning av engelska vita arbetarklasskvinnors identitetskonstruktion *Att bli respektable: Konstruktioner av klass och kön* (2000). De ideal som Skeggs lyfter fram hos samtida arbetarklasskvinnor – att vara renlig, omvårdande och ansvarstagande – går enligt Söderberg igen i Sandwall-Bergströms kvinno-skildringar.

Söderberg behandlar i "Kaffet, krösen och kringlorna: Mat och dryck i Martha Sandwall-Bergströms författarskap" matens och dryckens funktion i böckerna om Kulla-Gulla, men också i romanerna *Johanna* (1948) och *Objuden gäst* (1950). Hon bjuder bland annat på en tydlig sammanfattning av matens olika funktioner i litteraturen samt visar hur just Sandwall-Bergström använder sig av den. Maten länkas till konstruktionen av det kvinnliga och då främst till ett kvinnoideal liknande det Skeggs skriver fram. Söderbergs artikel visar därtill hur mån Sandwall-Bergström var om att gestalta och därmed föra vidare kvinnokunskap till nya generationer. Kunskap om mat är lika med makt i Sandwall-Bergströms verk.

Också i Järvstads "Majken Oskarsson, gift Stolt: Vägen till ung kvinna i Martha Sandwall-Bergströms 1950-talstrilogi" finns en hänvisning till Skeggs studie. Järvstad fokuserar på den tidigare nämnda serien om Majken och presenterar flera minnesvärda iakttagelser, som hur en medelklasskod långsamt etableras hos Majken eller hur Sandwall-Bergström för in drag av den moderna ungdomsbokens gestaltning av en komplicerad relation mellan barn och förälder i en flickboks-kontext.

Järvstad menar vidare och med stöd i Skeggs att Majken, på grund av sin fåfänga och nöjeslystnad, positioneras som "den icke-respek-

tabla unga kvinnan" av Sandwall-Bergström. Majken framstår med andra ord som motsatsen till de ordningsamma gestalter Söderberg lyft fram i sin artikel. Jag är dock inte beredd att gå med på Järvstads argumentation i det här fallet. Utifrån min (och Söderbergs) tolkning av Skeggs respektabilitetsbegrepp framstår Majken som en i allra högsta grad respektabel ung människa, särskilt vid en jämförelse med några av romanens andra kvinnogestalter, till exempel Rose eller Lillan. Trots att Majken dras till skönhet, nya kläder, glittrande smycken och nöjespalats är hon gestaltad som en i grunden ordentlig och renlig ung kvinna. Pojkvännen Sigvards kärlek vinner hon till exempel delvis genom sin förmåga att trolla fram en enkel men god lunch. Den länk mellan mat och makt som Söderberg lyft fram är med andra ord aktuell också här. Majken fäster även stor vikt vid att sköta sitt arbete och hålla hemmet rent och snyggt.

En annan fråga som tas upp i flera av antologins texter är den om nationalitet. Nilsons bidrag "Är Kulla-Gulla svensk? Om flickböcker, nationell identitet och det moderna Sverige" är en bearbetad och omskriven version av hennes artikel "Kulla-Gulla - om Småland, identitet och samhällsförändringar", tidigare publicerad i *Speglingar av Småland* (2009). Syftet är att undersöka "hur nationell identitet konstrueras, belyses och diskuteras i populärkultur". Nilson behandlar den rasism som träder fram i Sandwall-Bergströms flickböcker, främst riktad mot resandefolk även kallade "tattare". Tidigare forskning har visat hur den nedsättande benämningen inte enbart var etniskt utan också socialt kodad. Hos Sandwall-Bergström är det däremot tydligt att den förknippas med vissa kroppar och med en viss typ av sexualitet. Jag undrar följaktligen om inte Nilsons argumentation vunnit på att föra in tankar från vithetsstudiefältet, med vilka resonemangen kring begreppen svenskhet och nationell identitet hade kunnat fördjupas.

Vidare behandlar Ehriander, i "Pepita - En spansk Kulla-Gulla", Sandwall-Bergströms tre böcker om spanska Pepita (1955-1958), bland annat utifrån det faktum att Sandwall-Bergström beskriver spansk kultur för svenska barn. Trilogin om Pepita kan ses som en del i en allmän strömning i svensk barnlitteratur i efterdyningarna av andra världskriget. Man hoppades att framtida krig skulle kunna förebyggas genom att ge barn och ungdomar tillgång till erfarenheter från andra länder och kulturer. Pepitaserien är ur den synvinkeln intressant i relation till Sandwall-Bergströms gestaltning av ett nytt folkhemsideal, präglad av en tanke om att utplåna klassklyftor och främlingsfientlighet.

I "Ett oljetryck tillverkat på en valbyrå: Kulla-Gulla på film" ger Åberg oss en fördjupad förståelse för folkhemets relation till

tankar om en nationell identitet. I bidraget diskuterar Åberg Kulla-Gulla som film respektive tv-serie. Av diskussionen framgår att Sandwall-Bergströms gestaltning av ett lantligt allmogelandskap var en del av en trend i svensk litteratur och film. Som en reaktion på urbaniseringen och avfolkningen av landsbygden svämmade svensk kultur över av landsbygdsskildringar i mellankrigstiden och efter andra världskriget. Parallellt med gestaltningen av främmande kulturer fanns således likaså en längtan tillbaka till ett Sverige innan modernisering och globalisering.

Sist ut i *Kulla-Gulla och alla de andra* är Öhrns artikel "Genre och författare vid vägskäl: En studie i Martha Sandwall-Bergströms *Mysteriet vid korsvägen*". Så behandlar Öhrn också Sandwall-Bergströms sena verk *Mysteriet vid korsvägen* (1971), vilken till såväl motiv som gestaltning skiljer sig från författarens övriga produktion. Romanen har en pojke som huvudperson, den är en deckare och den innehåller ett visst mått av samhällskritik. Öhrn menar att romanen speglar 1970-talets ungdomslitterära landskap då differentieringen av ungdomsboken i pojk- och flickböcker var stadd i upplösning. I hans artikel konkretiseras flick- och pojkbokens utveckling mot vad vi idag menar med en ungdomsbok. *Mysteriet vid korsvägen* fungerar som ett exempel på den pågående omförhandlingen av genren. Jag finner det framför allt fascinerande att se hur Sandwall-Bergström utvecklar pojkskildringen med hjälp av motiv och perspektiv hämtade från en flickbokstradition. Hon gestaltar i detta sena verk pojkar-nas kroppsliga vuxenblivande, deras dofter och röster.

För att återgå till mina inledande ord om Sandwall-Bergströms tro på de ungas förmåga att förändra världen skriver Öhrn att ett indirekt "ifrågasättande av sorterandet i samhällsklasser" utgör ett tematiskt stråk i hela författarskapets produktion, från 1940-talets *Kulla-Gulla* till *Mysteriet vid korsvägen* i början av 1970-talet. Ifrågasättandet kommer alltid från de yngre och riktar sig ofta mot vuxenvärlden. Såväl Nilson som Järvstad lyfter fram den generationsmotsättning som gestaltas i serierna om Kulla-Gulla och Majken, och Ehriander finner i sin tur liknande motiv i Pepitatriologin. Antologin visar med andra ord hur Majken, Kulla-Gulla och alla de andra representerar och realiserar nya ideal i sina val av liv, vilka återspeglar den framtidstro som präglade svensk kultur efter andra världskriget. I Sandwall-Bergströms litterära universum ligger framtiden i ungdomarnas händer.

Lydia Wistisen
Doktorand i litteraturvetenskap
Stockholms universitet